

CLUB 17, Dissetè Col·loqui Lingüístic de la Universitat de Barcelona «Imbricacions entre variació històrica i variació geogràfica en la llengua catalana» (14 de desembre de 2009). – El dilluns 14 de desembre de 2009 es desenvolupà, a l'Aula Magna, el «Dissetè Col·loqui Lingüístic de la Universitat de Barcelona» (UB), conegut, per les seves sigles, com a «CLUB 17», i organitzat per la Secció de Lingüística del Departament de Filologia Catalana i la xarxa temàtica que agrupa els diferents centres de recerca de Catalunya, dedicades a *La variació lingüística: dialectologia, sociolingüística i pragmàtica*. Aquest any tractà sobre *Imbricacions entre variació històrica i variació geogràfica en la llengua catalana*, per tal de reflexionar sobre com ha evolucionat la llengua catalana, tant des del punt de vista de la variació històrica —diacrònica—, com de la variació geogràfica —diatòpica—, per veure com s'integra dins d'un enfocament més global, i què aporta aquest quant a teoria i a metodologia per poder-lo aplicar a la docència.

Feren la presentació de la jornada el vicedegà de Recerca, I. Adiego, i l'organitzadora, À. Maspip, la qual, d'antuvi, insistí en la importància de fomentar el col·loqui per part dels participants, i ressaltà el doble enfocament de la jornada, teoria i praxi docent, dos vessants que s'haurien de

Estudis Romànics [Institut d'Estudis Catalans], Vol. 33 (2011), p. 493-554

considerar plegats en els estudis que es vagin realitzant. També destacà que, en l'evolució de tota llengua, cal considerar els aspectes diacrònics i diatòpics de manera integrada. J. Viaplana, responsable del SGR *Grup d'Estudi de la Variació*, féu notar que, en els molts col·loquis dels CLUBs, no s'havia parlat mai de la variació històrica i geogràfica. El d'enguany es basa, precisament, en el projecte *Scripta*, en el qual treballen J. Veny i À. Massip. Finalment, A. Soler, cap del departament de Filologia Catalana, expressà la voluntat d'apropar la recerca als altres especialistes i als estudiants.

La primera ponència anà a càrrec de Joan Veny i Àngels Massip (UB), que parlaren del projecte *Diatopia i canvi lingüístic. Scripta i projecció dialectal. Presentació d'alguns resultats*. À. Massip es referí als precedents: el 1971 J. Veny començà a recopilar textos per elaborar un corpus automatitzat que tingués en compte la variació diatòpica del català en l'eix diacrònic. Per a la recollida, es basà en textos en general no literaris, de totes les àrees dialectals, de totes les temàtiques i de totes les èpoques —del s. XIII al s. XX. Seguidament À. Massip exposà la manera com treballen: seleccionen els textos, els introdueixen, els corregeixen, i en fan un comentari —autor, procedència, etc—; n'analitzen la grafia, la fonètica, la morfosintaxi i el lèxic; finalment, en presenten un resum i una conclusió pel que fa a l'adhesió de l'autor a la llengua literària i a la presència d'elements diatòpics en la seva escriptura. Com a exemplificació, comentà *l'Inventari de l'església de santa Maria*, del s. XV, d'Eivissa. Ja per acabar, explicà que *Scripta* és una base de dades consultable per Internet, en la qual es fa la cerca amb context. També hi han inclòs els índexs alfabètics, que recullen totes les paraules comentades, i on consten l'any, el gènere, on apareix cada mot, etc., i l'índex per formar una història diatòpica del català.

Seguidament J. Veny es referí als resultats, i anà citant exemples concrets de la *Scripta* eivissenca, en cada un dels nivells lingüístics. 1. *Grafia*: la *ny* no existia en llatí, sinó que es formà en les llengües romàniques, cosa que provoca que n'hi hagi variants (*aiñ, ayñ, añy*); 2. *Fonètica*: la datació d'un canvi fonètic es fa a partir de la grafia (*o > u*); es consideren els casos d'assimilació ([rɫ] > [ll]); el reflex gràfic de la neutra tònica ([ə]); la iodització, que lluita amb la forma literària (*vermel[j]a / verme[ɫ]a*); 3. *Morfologia*: coexistència polimòrfica (*dues / dos*), fins al triomf de la variant *dos*; sonorització de [t] en [d] en els sufixos *-itat, -etat > -idat, -edat* (*solemniadat, universidat*); 4. *Sintaxi*: combinació dels pronoms febles com en català central i que, per tant, no coincideix amb el mallorquí; 5. *Lèxic*: arcaismes (*isqueren, axir, ixit*), noves unitats (*ofayer, prezer*), valencianismes (*xàrcies, vixca*), llatinismes (*clero / ipso facto / ut moris est*), etc. Com a conclusió, recalca la importància de la lingüística de corpus per a una història diatòpica del català, en eivissenc, i féu la síntesi de tots els aspectes acabats d'exemplificar.

Xavier Luna (UAB) inicià la seva ponència, «Variació lèxica en el català del nord-est», aclarint que aquest estudi té relació amb el projecte *Scripta*, i plantejà una sèrie d'interrogants sobre el lèxic d'aquesta zona, que no és cap categoria dialectològica. Prenent com a referència la isoglossa de *canti*, i comparant els estudis d'Alcover i de M. Adam, remarcà que es veu ben bé que la isoglossa ha variat perquè la llengua ha anat canviant. Tot seguit comentà alguns aspectes lèxics de textos no literaris, ss. XIII- XVII: 1. *Diàlegs de sant Gregori* (1340), llibre del qual hi ha diferents estudis, i del qual M. Alegre fa una nova edició filològica el 2006. És una obra que presenta la llengua genuïna del moment; 2. *Lo fogatge* (1553), que recull llistes dels caps de casa per fer la col·lecta del pagament d'impostos. Té molt d'interès per l'onomàstica, pels tractaments personals i per la informació del lèxic comú (noms d'oficis, etc.); 3. *Llibre de la pesta* (1587), del metge gironí Joan Rafael Moix; 4. *Dietari de Serinyana*, autor més rudimentari, sense pretensions literàries, que passa del català al castellà sense adonar-se'n. Alguns exemples de lèxic comentats són: *llavar* (rentar), *llavanera* (bugadera), *missatge* (servidor), *vessana* (mesura agrària), *never* (nevada), *unteli* (taca d'oli), *cap-rodo* (mareig, rodament de cap), *calabotí* (galàpet), *branda* (pudor), *pruna de l'ou* (rovell), etc.

Josep Martines (Universitat d'Alacant), a *Recerca diacrònica i coneixement de la sintaxi del català: variació diacrònica i diatòpica*, explicà que ell i Manuel Pérez Saldanya estan treballant en un projecte per a una gramàtica històrica del català antic, per a l'elaboració de la qual se'ls plantejaren preguntes tals com: el català ha tingut sempre el mateix sistema de díctics?; sempre s'ha dit *ha tingut*?; quina forma s'ha usat més: *al morir son pare* o *bé en morir*...; des de quan es diuen les hores en quarts i en mitges hores?, etc. Aquestes qüestions es plantegen en fer un estudi diacrònic. Per contra, ara no es dóna una variació sintàctica diatòpica. Però, quan es tracta d'un estudi diacrònic, no es pot oblidar la diatopia, atès que, sovint, els dialectes indiquen una fragmentació de la llengua i presenten característiques no només arcaïques, sinó recents o actuals, tot i que no són comunes a tota la llengua. Seguidament comentà exemples concrets, referents a l'ús de l'article definit masculí amb valor d'abstracte, sigui amb adjectiu, amb possessiu o semblant, o en les comparatives de desigualtat; i exemples referents a l'ús de la construcció 'al + infinitiu' (temporal) al País Valencià, que és una estructura molt antiga, i que es dóna en contextos de passat, de present i de futur, encara que predominen els de passat, atès l'estil narratiu de moltes de les fonts. A més, l'infinitiu, fins a èpoques avançades, mostrava un comportament nominal, i presentava variants formals que enllacen amb aquest valor nominal.

Josep Moran (UB), a *Aspectes fonètics de l'evolució verbal del llatí al català*, exposà amb molta meticulositat de quina manera l'evolució de la morfologia verbal en català ha estat condicionada per les lleis d'evolució fonètica en síl·laba final, fet que comportà tant la desaparició de força desinències i la consegüent confusió entre persones verbals, com, també, certes irregularitats en els paradigmes. Aquí, per tant, hi jugà un paper destacat el procés d'analogia, que sempre tendeix a cercar una més gran regularitat en els paradigmes. Però, precisament per això, s'anaren desenvolupant, sobretot a partir de l'edat moderna, nombroses variants morfològiques en els diferents dialectes. I per tal d'exemplificar aquest procés, se centrà en l'evolució del present d'indicatiu i de subjuntiu. Com que, per evolució fonètica bàsica, certes vocals i consonants cauen o bé es modifiquen, aparegueren moltes confusions en les terminacions personals, que provocaren tot un sistema de refeccions morfològiques, especialment en la primera persona i, per tant, es generà tota una dinàmica de variabilitat en les formes verbals. Ara bé, totes aquestes innombrables variants no són casuais, sinó que, històricament, tenen sempre una explicació.

A la tarda la jornada conclougué amb una taula rodona sobre «Aspectes teòrics i metodològics de l'estudi integrat de la variació diacrònica i de la variació diatòpica», amb la intervenció de Jaume Corbera (UIB), Joan Martí (president de la Secció Filològica de l'IEC) i Miquel Nicolàs (UV), i moderats per Àngels Massip (UB), en la qual es parlà de la necessitat d'estudiar i analitzar tot tipus de textos, atès que massa sovint s'ha posat l'èmfasi en la llengua literària culta, formal, tenint molt poc en compte la llengua col·loquial. En realitat el català no és tan homogeni com semblava i per això cal estudiar-ne tota la variació, en tot tipus de textos, literaris o no, perquè l'estudi de la història interna de la llengua és un procés complex que ha de permetre conèixer per què unes formes es mantenen i altres desapareixen del territori. També es comentà la idoneïtat de combinar el coneixement de la llengua antiga i de la moderna, per tal de mostrar la uniformitat o no—hi ha dades que avalen les dues tendències—d'allò que avui és divers; per això és tan important i fonamental el projecte *Scripta*, perquè permetrà precisar i valorar els canvis, sempre presents, en tota realitat lingüística.

Montserrat BADIA i CARDÚS
Facultat de Psicologia, Ciències de l'Educació i de l'Esport Blanquerna
Universitat Ramon Llull
Montserrat ALEGRE i URGELL
IES Fort Pius